Wim Borst t.b.v. de site van Juristennetwerk ForumC

Paul Scholten studieochtend 9 oktober 2021; thema: Gerechtigheid en recht

Verzekeringen zijn er om schade te dekken. Maar wat als er twijfel bestaat over de oorzaak of de omvang van de schade? Er zijn verzekeraars die zeggen: "In geval van twijfel keren wij niet uit!" Is dat rechtvaardig? Zo wordt op de uitkeringen geld bespaard, dat aan de aandeelhouders ten goede kan komen. Maar heeft de verzekeringnemer dáárvoor jarenlang zijn premies betaald? Wat is in zo'n situatie recht, wat is gerechtigheid? Een goede jurist antwoordt meestal met: "Dat hangt ervan af"…

Wat verstaan wij eigenlijk onder "gerechtigheid"? De Bijbel spreekt veel over gerechtigheid. Geeft dat houvast voor ons hedendaagse recht?

In een helder betoog schetste mr. J.J.H. (Jan) Post, advocaat te Barneveld, wat de Bijbel zegt over "gerechtigheid" en hoe dat verschilt van ons moderne begrip van gerechtigheid.

"Gerechtigheid" is de Nederlandse vertaling van het Hebreeuwse "tsedeka", dat in het Oude Testament meer dan 500 keer voorkomt. Daar is het verbonden met barmhartigheid, naastenliefde, weldadigheid, genade, iemand helpen. Het duidt op iets actiefs, iets positiefs. Bijvoorbeeld in Exodus 23 vers 4-5 (ik citeer uit de Naardense Bijbel):

> "Stel, je stuit op
> de os van je vijand,
> of zijn ezel,- verdwaald:
> keer om, laat die naar hem terugkeren!
> Stel, je ziet
> de ezel van iemand die jou haat
> neerliggen onder zijn last,-
> weerhoud je ervan het aan hem over te laten:
> afladen en overladen zul je, samen met hem!"

Jonathan Sacks tekent hierbij aan: "zo maak je van een vijand een vriend".

De Griekse en Latijnse vertalers van de Bijbel kozen voor de termen "dikè" resp. "justitia". Maar die hadden een heel andere lading! Dikè was bij de oude Grieken de godin van de wraak, die alles observeerde en ieders fouten rapporteerde aan Zeus, de oppergod. Haar komen we bijvoorbeeld tegen in Handelingen 28 vers 4. Paulus, op weg naar Rome, lijdt schipbreuk, strandt op Malta en wordt door een slang gebeten. "Zodra de inheemsen het dier aan zijn hand zien hangen, hebben ze tot elkaar gezegd: op alle manieren is deze mens een moordenaar: wel gered uit de zee, maar de Gerechtigheid [= de godin Dikè!] laat niet toe dat hij leeft!" Niks geen genade voor Paulus, maar straf, vergelding, wrekende gerechtigheid! En Vrouwe Justitia, met haar weegschaal en zwaard, wekt ook al niet veel associaties met barmhartigheid, naastenliefde, weldadigheid. Niettemin is dat beeld in onze Westerse cultuur hét symbool geworden van gerechtigheid. Vér verwijderd dus van de Bijbelse "tsedeka". Dikè en Justitia staan voor angst en vrees in plaats van vreugde en vertrouwen. Ze hebben een negatieve, passieve lading.

Ook de christenjurist Paul Scholten (1875-1946) heeft veel geschreven over gerechtigheid. Bij hem vinden we niet de uitleg die Johan Post heeft gegeven; of in elk geval niet zo expliciet. Maar wel de notie dat uiteindelijk de liefde moet gaan boven de gerechtigheid. En dat de jurist moet, ja dat wij

allen moeten, dorsten naar gerechtigheid. En dat wij daarmee een oneindige taak hebben. Voor Scholten was de gerechtigheid het uiteindelijke doel van alle rechtstoepassing. Die moet niet blijven steken in het mechanisch toepassen van regeltjes. De jurist, of hij nu rechter is of uitvoerder of beleidmaker of wetgever, moet volgens Scholten uiteindelijk altijd streven naar gerechtigheid in het concrete geval. Die boodschap is vandaag de dag onverminderd actueel. Bijvoorbeeld in de discussies die momenteel, óók onder juristen, gevoerd worden naar aanleiding van het drama van de kinderopvangtoeslagen.

De uitleg van Johan Post van de begrippen *tsedeka*, *dikè* en *justitia* was een *eye opener*. Is die *tsedeka* vandaag de dag misschien te vinden (of desnoods: te importeren) in juridische begrippen als billijkheid, redelijke wetsuitleg, redelijke wetstoepassing, goede trouw, evenredigheid? Zoals Scholten zei: het zal een blijvende zoektocht zijn.

En hoe zit het nu met die verzekeringsmaatschappij die in geval van twijfel niet wil uitkeren? Tja, dat hangt ervan af…

Wim Borst

P.s. Noteer alvast in je agenda de datum van de Scholten-studieochtend van volgend jaar: zaterdag 8 oktober!